

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ ІНСТИТУТУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Прядко Любов Олексіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0002-7168-4601

У статті представлені результати дослідження розвитку інклюзивної компетентності сучасного вчителя в умовах інституту післядипломної освіти засобами курсів за вибором. Визначено, що однією з форм підвищення інклюзивної компетентності є організація та проведення курсів за вибором в інституті післядипломної освіти. Вони мають на меті оволодіння слухачами системою знань, умінь та навичок створення інклюзивно-освітнього середовища у залежності від необхідного рівня підтримки та мають відповідати актуальним потребам сучасної науки і практики. У ході дослідження встановлено найпоширенішу категорію дітей з освітніми труднощами: діти з інтелектуальними труднощами. Розкрито дидактичні труднощі сучасного вчителя та актуальні проблеми вчителів, які стосуються навчання дітей з особливими освітніми потребами в очному та дистанційному форматі. Виявлено, що вчителі Сумської області переважно потребують курсів за вибором, спрямованих на роботу з дітьми з інтелектуальними, комплексними та соціоадаптаційними труднощами, а також курсів спрямованих на формування навичок взаємодії з ними та надання різних видів підтримки. У першу чергу вони мають стосуватися створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами, реалізації педагогіки партнерства.

Авторкою було запропоновано тематику курсів, яка б охоплювала актуальні запити педагогів Сумської області: 1. Інтелектуальні труднощі дітей з особливими освітніми потребами та стратегії допомоги. 2. Дистанційне навчання дітей з особливими освітніми потребами. 3. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку. 4. Методи взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами різних видів підтримки. 5. Рівні підтримки дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивно-освітньому середовищі.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна компетентність, інститут післядипломної педагогічної освіти.

Pryadko Lyubov. Modern Teacher's Inclusive Competence Development in Terms of Institute of Post-Graduate Education

The article presents the results of modern teacher's inclusive competence development in terms of institute of post-graduate education by means of elective courses. It was determined that one of the forms of inclusive competence increasing is the organization and conduction of elective courses at institute of postgraduate education. They are aimed at students' mastering a system of knowledge, skills and abilities to create an inclusive educational environment depending on the required level of support and must meet current needs of modern science and practice. In course of study, the most common category of children with educational difficulties was identified: children with intellectual difficulties. Didactic difficulties of modern teacher and current problems of teachers related to teaching children with special educational needs in full-time and distance format were revealed. It was found out that the teachers of Sumy region mainly need elective courses aimed at working with children with intellectual, complex and social adaptation difficulties; as well as the courses aimed at forming skills of interacting with them and various types of support providing. First of all, they should be related to safe and inclusive educational environment creation, provision of additional support to children with special educational needs during educational process, implementation of pedagogy of partnership.

The author proposed the subjects of courses, which would cover the urgent requests of Sumy region teachers: 1. Intellectual difficulties of children with special educational needs and strategies for assistance. 2. Distance learning of children with special educational needs. 3. Corrective and developmental technologies for teaching children with complex developmental disorders. 4. Methods of interaction with children with special educational needs of various types of support. 5. Support levels of children with special educational needs in an inclusive educational environment.

Key words: inclusion, inclusive competence, institute of postgraduate pedagogical education.

Вступ. Сучасні соціальні виклики для громадян України не можуть не позначитися на освіті в країні. Перехід на дистанційне навчання, бойові дії, постійні тривоги негативно впливають на навчальний процес у цілому. Питання безперервної освіти буде завжди актуальним, оскільки обумовлено стрімким темпом зростання інформації у сучасному світі.

Безперервний професійний розвиток та підвищення кваліфікації педагогічного колективу включає здобуття нового практичного досвіду, удосконалення раніше набутих навичок, переорієнтацію вчителя на

вирішення нових нестандартних педагогічних ситуацій. З одного боку, реформа системи освіти висуває нові вимоги до підвищення кваліфікації сучасного вчителя, а з іншого, відсутність напрацьованого досвіду в таких ситуаціях стимулює нові проблеми та потребує негайного вирішення.

Сучасна професійна компетентність учителя – це динамічне поняття, яке характеризується та визначається конкретними потребами та вимогами часу. Якщо раніше педагоги займалися лише дітьми з нормо типовим розвитком, то зараз контингент дітей кардинально змінився.

Наявність у кожному класі дітей з особливими освітніми потребами змушує вчителя розширювати професійні компетенції. Наразі сучасний учитель має бути успішним модератором, який вміє одночасно працювати в очних та дистанційних навчальних ситуаціях, бути партнером дітей і батьків, вміти формувати індивідуальну освітню траєкторію дитини, володіти інформаційно-комунікаційними технологіями, працювати з дітьми, які пережили активну ворожість і близьку втрату.

Ситуація, що склалася, не могла не вплинути на поведінку учнів та їх здатність засвоювати матеріал. Стрес впливає на увагу, пам'ять і здатність концентруватися. Дорослі не повинні акцентувати увагу на регресії як на одному з механізмів психологічного захисту дитини. Це насправді проявляється як схема втечі, і до неї слід ставитися з терпінням і розумінням. Під час війни вчитель діє в багатьох формах: вчитель, посередник, конфліктолог, аніматор, експерт, лікар, друг, організатор.

Факторами, що впливають на професійне зростання педагогічного колективу, є співпраця та спілкування з колегами, налагодження командної роботи. Атмосфера альтруїзму в педагогічних колективах сприяє ефективному вирішенню освітніх проблем. Взаємне збагачення педагогічних досягнень і спільний пошук оптимальних методів і форм навчання призводять до професійного зростання та вдосконалення системи навчальної діяльності.

Процес професійного зростання вчителя не обмежується позанавчальними формами підвищення кваліфікації. У навчальному закладі це має бути безперервний системний процес: обмін досвідом, розробка системи навчальних методик і комплексів, публікації в друкованих та електронних джерелах, самоосвіта.

Безперервний процес навчання сучасного вчителя свідчить про високий рівень професійної компетентності фахівця, а безперервна освіта є одним із пріоритетних шляхів розвитку особистості та підвищення власної компетентності. Відсутність комплексної професійної підтримки вчителя є найбільшою перешкодою для інклюзії. Зважаючи на беззаперечну актуальність, наше дослідження спрямоване на визначення актуальних проблем професійного супроводу педагогів закладу загальної середньої освіти.

Матеріали та методи. Для розв'язання поставлених завдань використано методи: теоретичний – для вивчення й аналізу науково-методичної літератури щодо визначення актуальних питань підвищення інклюзивної компетентності вчителя закладу загальної середньої освіти; емпіричний – опитування педагогів закладів загальної середньої освіти з метою визначення актуальної проблематики курсів за вибором у Сумському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження. Відповідно до професійного стандарту вчителя, який є одним із основних нормативних документів, що регулює діяльність педагогічного працівника, кожен учитель повинен володіти інклюзивною компетентністю [2]. Це передбачає використання інструментів забезпечення інклюзивної освіти та створення сприятливих умов для кожного учня з урахуванням

його потреб, здібностей та можливостей. Складовими цієї компетентності визначено створення умов для інклюзивного середовища, забезпечення педагогічного супроводу учнів з особливими освітніми потребами та організацію комфортного освітнього середовища для кожного учня.

Для розвитку цієї компетентності в умовах післядипломної освіти слід зосередитися на вивченні наступних чинників:

- інструменти забезпечення інклюзивного навчання (інклюзивна культура, інклюзивна політика, інклюзивна практика тощо);

- види адаптації/модифікації в освітньому процесі;

- принципи та стратегії універсального дизайну;

- принципи, форми та методи ефективної підтримки дітей з ООП;

- технології індивідуального та диференційованого навчання;

- способи виявлення здібностей, інтересів, реальних можливостей учнів [1].

Однією з форм підвищення інклюзивної компетентності є організація та проведення курсів за вибором в інституті підвищення кваліфікації. Вони мають на меті оволодіння слухачами системою знань, умінь та навичок створення інклюзивно-освітнього середовища у залежності від необхідного рівня підтримки [3].

Курси за вибором з формування інклюзивної компетентності спрямовані на створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, на забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами.

З метою визначення тематики курсів за вибором з формування інклюзивної компетентності вчителя закладу загальної середньої освіти нами було проведено опитування серед вчителів Сумської області, щодо наступної тематики курсів у 2025 році.

У дослідженні взяли участь 240 вчителів міста Суми та Сумської області. Ми вивчали актуальні проблеми вчителів, які стосуються навчання дітей з особливими освітніми потребами в очному та дистанційному форматі у воєнний час.

Для з'ясування проблем очного навчання ми нами були поставлені такі питання:

1. Які категорії дітей з освітніми труднощами викликають у Вас найбільші проблеми?

2. Які дидактичні труднощі Ви відчуваєте під час роботи з дітьми з ООП?

3. Яких знань Вам не вистачає для роботи з дітьми, які мають ООП?

4. Вивчаючи проблеми дистанційного навчання ми звертали увагу на наступні аспекти:

5. Які труднощі організації дистанційного навчання Ви можете окреслити?

6. Як впливає дистанційне навчання на активність учня з ООП?

7. Які труднощі взаємодії під час дистанційного навчання Ви можете визначити?

8. Висвітливо та обґрунтуємо отримані результати.

Аналіз опрацьованих результатів дослідження категорії дітей з освітніми труднощами продемонстрував наступне:

1. 67% респондентів зазначили дітей з інтелектуальними труднощами. Респонденти вказали, що «дітям важко сприймати матеріал». «адаптації не допомагають, треба лише модифікація», «сформовані уміння і навички швидко втрачаються, увага розсіяна».

2. 18% респондентів зазначили поєднання функціональних та інтелектуальних труднощів (комплексні порушення). Вчителі визначили, що «дитина немовленева і не орієнтується в оточуючому середовищі», «дитина має тяжке порушення мовлення і здатні виконувати завдання лише з асистентом», «порушення рухової сфери поєднується з сенсорними».

3. 15% учителів визначили дітей з соціоадаптаційними труднощами (розладами аутистичного спектру).

Згідно отриманих результатів ми можемо зробити висновок, що вчителі Сумської області переважно потребують курсів за вибором, спрямованих на роботу з дітьми з інтелектуальними, комплексними та соціоадаптаційними труднощами.

Визначаючи дидактичні труднощі роботи з дітьми з ООП отримали такі результати:

– 57% вчителів відзначили «перенасиченість» навчальних програм складним матеріалом, що не дає можливість вчителю використовувати методики та технології одночасно для всього класу»;

– 22% респондентів вказали на «наявність в обмеженні функціонування різного ступеня прояву передумов інтелекту (пам'яті, уваги, мислення, мовлення, вольових процесів, мотивації тощо), що тягне за собою відставання від усього класу»;

– 21% вчителів визначили, що «складно підбирати завдання, оскільки дітям важко узагальнювати, міркувати, висловлювати власну думку; судження; робити висновки тощо), інвентарю інтелекту (набутих знань, умінь, навичок)».

З огляду на отримані результати, слід зауважити, що вчителі області потребують курсів спрямованих на формування навичок взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами різних видів підтримки.

Здійснюючи рефлексію щодо усвідомлення недостатності інформації про інклюзивну практику роботи та виходу із складних педагогічних ситуацій респонденти зазначили наступне:

– 49% респондентів вказують на недостатність психолого-педагогічних знань щодо роботи з такими дітьми;

– 17% респондентів не вистачає знань з діагностування дітей з ООП та специфіки навчання різних груп підтримки;

– 17% вчителів відчують відсутність систематичної підтримки вчителя, перш за все вчителі самостійно навчаються, вишукують нові методики.

– 11% вчителям бракує знань з нейропсихології щодо особливостей функціонування та дозрівання структур головного мозку;

– 6% вчителів не вистачає тренінгів, обміну досвідом та чітких інструкцій з боку Міністерства освіти і науки України.

Такі результати нашою хують нас на те, що курси мають включати багато питань щодо специфіки розвитку, діагностики, та мати більше практико спрямованих занять.

Дуже багато викликів поставило дистанційне навчання як для вчителів, так і для батьків та дітей з ООП. Однак для цього потрібно забезпечити найнеобхідніші умови залучення дитини до такої форми навчання. Для дітей з різними пізнавальними можливостями дистанційне навчання можливе за умови індивідуалізації навчання та активної допомоги батьків.

Щодо самої організації дистанційного навчання, то респонденти дали такі відповіді:

– 48% респондентів зазначили, що діти потребують індивідуального підходу, а на відстані це забезпечити вкрай важко.

– 29% респондентів вказали на нестійку увагу дітей з особливими освітніми потребами, що не дає змогу конструктивно та ефективно працювати;

– 23% респондентів скаржились, що дуже складно взагалі організувати он-лайн навчання, бо не всі забезпечені гаджетами, та мають часті перебої із світлом.

Узагальнюючи результати взаємодії вчителів та батьків під час дистанційного навчання респонденти визначили:

– 71% батьків не звикли виконувати роль вчителя, і, зазвичай, це вони перекладають на плечі вчителя, а під час дистанційного навчання батьки стають для дітей також вчителям;

– 20% вчителі мають бути вчителями не лише дітей, але й батьків;

– 9% батьки самі мають особливі освітні потреби, а тому важливо налагодити партнерські взаємини.

Опрацьовані результати опитування вчителів Сумської області обумовили наступну тематику курсів за вибором з формування інклюзивної компетентності сучасного вчителя закладу загальної середньої освіти:

1. Інтелектуальні труднощі дітей з особливими освітніми потребами та стратегії допомоги.

2. Дистанційне навчання дітей з особливими освітніми потребами.

3. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку.

4. Методи взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами різних видів підтримки.

5. Рівні підтримки дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивно-освітньому середовищі.

Висновки. Курси за вибором з формування інклюзивної компетентності сучасного вчителя мають відповідати на актуальні питання вчителів-практиків. У першу чергу вони мають бути спрямовані на створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, на забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами. З огляду на це нами було визначено таку тематику курсів, яка б охоплювала проблеми навчання дітей з інтелектуальними труднощами, комплексними порушеннями, дистанційне навчання методи взаємодії і надання підтримки.

Література:

1. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О., Ліннік О. О. 2-ге видання, перероб. і доп. Київ, Державна служба якості освіти, 2021. 350 с.
2. Бойчук Ю. Д., Бородіна О. С., Микитюк О. М. Інклюзивна компетентність майбутнього вчителя основ здоров'я : монографія. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2015. 117 с.
3. Казачінер О. С. Післядипломна освіта як важливий чинник розвитку інклюзивної компетентності сучасного вчителя філологічних дисциплін. *Вісник Черкас. нац. ун-ту. Сер.: Педагогічні науки.* № 9. С. 87–91.

References:

1. Bobrovs'kyu, M.V., Horbachov, S. I., Zaplotyns'ka, O. O. & Lynnyk, O. O. (2021). *Rekomendatsiyi shchodo pobudovy vnutrishn'oyi systemy zabezpechennya yakosti osvity* [Recommendations for building an internal system for ensuring the quality of education in a general secondary educational institution]. Kyiv : Derzhavna sluzhba yakosti osvity [in Ukrainian].
2. Boychuk, Yu D., Borodina, O. S. & Mykytyuk, O. M. (2015). *Inklyuzyvna kompetentnist' maybutn'oho likarya z osnov zdorov'ya* [Inclusive competence of the future teacher of Basics of health]. Kharkiv : H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University [in Ukrainian].
3. Kazachiner, O. S. (2017). *Pislyadyplomna osvita yak vazhlyvyi chynnyk rozvytku inklyuzyvnoyi kompetentnosti vykladachiv suchasnykh filolohichnykh dystsyplin* [Postgraduate education as an important factor in the development of inclusive competence of a modern teacher of philological disciplines] *Visnyk Cherkas. natsional'nyy un-tu. Ser.: Pedagogichni nauky.* 9, 87–91 [in Ukrainian].